

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.73:340.15

О. В. КАШКАРЬОВА,*здобувач**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Досліджено принципи публічного страхування як ланки фінансової системи і доведено наявність майже всіх загальногалузевих принципів фінансового права (законність, гласність, пріоритетність публічних інтересів над приватними, соціальна спрямованість, плановість), а також спеціальних принципів (обов'язковість, універсальність (незалежність, автоматичність, безстроковість), цілеспрямованість, нормованість).

Однією з передумов подальшого розвитку загальнообов'язкового державного страхування є поширення на всіх задіяних суб'єктів та удосконалення правового регулювання. Оскільки страхова функція держави є одним із напрямів розвитку публічних фінансових ресурсів, то потребують розгляду чинні засади її правового забезпечення його через модифікацію діючих та виявлення нових.

Будь-яка галузь права ґрунтується на визначальних засадах, і тому важливим є визначення змісту базових галузевих принципів, у тому числі у сфері публічного страхування.

З розвитком державного страхування в різні періоди змінювались його принципи. Так, у першій половині ХХ ст. звертали увагу на принцип державної страхової монополії, пов'язуючи з ним інший принцип страхування, який полягає в єдності страхової системи, страхової організації та матеріально-технічної бази, і виділи третій принцип – принцип госпрозрахунку [1, с. 163].

Сьогодні, коли в нашій державі страхові правовідносини взагалі, а особливо інститут публічного страхування, набувають стійких темпів розвитку, розширюється нормативно-правова база, неможливо обійти питання про принципи, що лежать в основі даного правового інституту, оскільки саме від них залежить, у якому напрямку буде здійснюватись законодавча робота з утворення нових законопроектів, котрі надалі будуть регулювати суспільні відносини у сфері публічного страхування.

Мета статті – на підставі аналізу поглядів на принципи страхування та загальногалузевих принципів права визначити принципи публічного страхування як інституту фінансових правовідносин.

На сьогодні інститут страхування ґрунтується на принципах, що скореговані з урахуванням нового законодавства, положень Конституції України та всебічної демократизації суспільних відносин. До таких відносять принципи доступності, ризиковості, добровільності, зручності [2, с. 48, 49].

Н. Б. Пацурія зазначає, що світова практика страхової діяльності виробила чотири базисних принципи страхування [3, с. 94]. До таких принципів автор відносить, по-перше, принцип наявності майнового (страхового) інтересу, який ґрунтується на одній із найстаріших ідей страхування: страхування для осіб, які звертаються за страховим захистом, не може слугувати засобом збагачення; і, по-друге, принцип найвищої довіри сторін. Закон України «Про страхування» [4] містить у собі норму, через яку зазначений принцип реалізується у вітчизняному законодавстві. Так, ст. 21 Закону передбачено, що при укладенні договору страхування страховальник зобов'язаний надати інформацію страховику про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику. Третім принципом автор називає принцип наявності причинно-наслідкового зв'язку між збитком і подією, яка його викликала, четвертим – принцип відшкодування в обсягах реального збитку або відшкодування фактичних збитків, за яким відшкодована страховиком сума повинна поновити страховальника, майновим інтересам якого було завдано збитків, саме в такому майновому стані, в якому він перебував до настання страхового випадку [3, с. 95, 96].

До основних принципів страхування відносять такі, як: максимальна чесність та довіра між сторонами; те, що страхові виплати не повинні приносити страхувальнику прибутку; регрес та принцип контрибуції [5, с. 12, 13]. Якщо мова буде йти про публічне страхування, то перші два принципи можна визначити і як принципи публічного страхування. Так, відповідно до принципу максимальної чесності та довіри між сторонами, ні страхувальник, ні страховик не мають права приховувати один від одного ту чи іншу інформацію, яка стосується об'єкта страхування. Відповідно ж до другого принципу матеріальний та фінансовий стан страхувальника після відшкодування збитків має бути таким, як і до страхового випадку. Такі ж принципи, як регрес (до страховика, який виплатив страхове відшкодування переходить право вимоги (регресу), яке страхувальник має до особи, відповідальної за завдану шкоду) та принцип контрибуції (якщо об'єкт виявляється застрахованим у декількох страховиків, то страховик має право звернутися до інших страховиків, які несуть відповідальність за один і той самий об'єкт страхування, з пропозицією розділити витрати з відшкодування збитків страхувальнику), стосуються переважно майнового страхування. До принципів публічного страхування, з нашої точки зору, їх віднести не можна. Страховиками в такому випадку виступають державні цільові позабюджетні фонди: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та інші, котрі є державними спеціалізованими установами. Такі фонди, як було зазначено, є цільовими установами, тому витратити кошти мають виключно за цільовим призначенням.

Система соціального страхування практично з початку виникнення будується на страхових принципах. Це означає, що за рахунок внесків підприємств, установ, організацій (роботодавців), а також за рахунок внесків самих громадян на обов'язкових засадах формуються цільові грошові фонди з метою їх використання на виплати громадян у випадках втрати ними працездатності. Страхові принципи забезпечення соціальних гарантій населенню є загальноприйнятими і визнаними у світі. Вони вважаються найефективнішими. Йдеться про притаманну страхуванню так звану попередню солідарну розкладку шкоди (втрат) певного

кола осіб на сукупність залучених до цього процесу осіб. Накопичення коштів необхідне через існування соціальних ризиків, пов'язаних із втратою людиною працездатності, роботи і доходів [6, с. 58]. Під соціальними ризиками маються на увазі «обставини, внаслідок яких громадяни та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної підтримки або соціальних послуг з загальнообов'язкового державного страхування» [7]. Проте наявність абстрактного ризику сама по собі ще не приводить до використання накопичених коштів. Механізм соціального захисту починає діяти в разі страхового випадку – «події, з настання якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, передбачених законами України за окремими видами загальнообов'язкового державного страхування» [7]. Найважливішими з них є хвороба (необхідність лікування), професійне захворювання, травмування через нещасний випадок на виробництві, безробіття, досягнення пенсійного віку, смерть годувальника. Відповідно до перелічених випадків, як правило, держава структурує систему соціального страхування, створюючи відповідні грошові фонди [6, с. 58]

До принципів, які виокремлюють соціальне страхування з-поміж інших видів страхування, відносять: принципи солідарності, субсидування, забезпечення рівня життя [8, с. 15]. Наведені принципи соціального страхування В. І. Павлов об'єднує у дві групи: 1) економічні, що ґрунтуються на солідарній взаємодопомозі, яка дає змогу пов'язати страхові внески зі страховими виплатами на основі принципу сумарної еквівалентності страхових внесків і страхових виплат; 2) правові, які полягають у самостійній відповідальності індивідів та обумовлюють узгодження зобов'язань щодо сплати страхових внесків на обов'язкове страхування з наявністю у страхувальника еквівалентного цьому зобов'язанню обсягу прав щодо страховика та отримання страхових виплат, які в багатьох випадках захищаються у судовому порядку [8, с. 16].

Обов'язкове соціальне страхування базується на принципах: стійкості фінансової системи; еквівалентності страхового забезпечення та страхових внесків; обов'язковості сплати страхових внесків; солідарності та субсидування; відповідальності за нецільове використання коштів, автономності фінансової системи обов'язкового соціального страхування тощо [9, с. 110].

Говорячи про принципи публічного страхування, розглянемо загальноправові принципи, які належать усім галузям права. До них відносяться принципи: гуманізму; рівності громадян перед законом; демократизму; законності; справедливості. Визнаючи публічне страхування окремою ланкою фінансової системи України та самостійним інститутом фінансового права, доходимо висновку, що на правовідносини з публічного страхування поширюються загальногалузеві принципи фінансового права. Основний зміст таких принципів визначається Конституцією України [10] та конкретизується в нормах фінансового права. Серед них можна виділити такі прийнятні для публічного страхування галузеві принципи:

1) принцип законності, який означає необхідність дотримання вимог фінансово-правових норм усіма учасниками правовідносин у сфері публічного страхування;

2) принцип гласності, основи якого закладено в Конституції України, де передбачено обов'язкове оприлюднення будь-яких нормативно-правових актів, які регулюють права, свободи та обов'язки людини та громадянина;

3) принцип пріоритету публічних інтересів у правовому регулюванні відносин у сфері публічного страхування;

4) соціальне спрямування правовідносин у сфері публічного страхування. Сутність даного принципу зводиться до того, що страховій охороні при обов'язковому страхуванні підлягають найбільш пріоритетні сфери суспільного життя (страхування від тимчасової втрати працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, страхування на випадок безробіття, пенсійне страхування);

5) принцип плановості виражається в тому, що діяльність держави та органів місцевого самоврядування з формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних для організації публічного страхування, здійснюється на підставі фінансових планів, розроблених відповідно до державних місцевих програм, а також інших форм фінансового планування, до яких належить і затвердження бюджетів різних рівнів.

Публічному страхуванню як самостійному фінансово-правовому інституту, поряд із загальногалузевими принципами, притаманні і спеціальні принципи, які розкривають його сутність і визначають його місце в системі соціально-економічних відносин. Отже, публічне страхування будується на таких принципах:

1) принцип законності, відповідно до якого публічне страхування встановлюється законом, згідно з яким страховик зобов'язаний застрахувати зазначені в законі об'єкти, а страхувальники – вносити належні страхові платежі;

2) принцип примусовості та обов'язковості, який полягає в тому, що публічне страхування виникає в силу імперативної вказівки закону і не пов'язане з можливістю сторін здійснити вільне волевиявлення щодо вступу у страхові правовідносини; сторони повинні виконувати приписи закону, за відхилення від яких настає юридична відповідальність;

3) принцип універсальності, під яким розуміють, як зазначив В. К. Райхер, широту сфери страхування, зумовлену колом страхувальників, колом страхових об'єктів, колом страхових випадків [11, с. 236]. Публічне страхування виникає автоматично, незалежно від волі учасників страхових правовідносин. Наявності об'єкта, що підлягає обов'язковому страхуванню, досить для того, щоб він вважався застрахованим. Публічне страхування не обмежене терміном дії. Воно діє протягом усього періоду, поки застрахована особа перебуває в трудових відносинах зі страхувальником;

4) принцип нормування страхових сум у сфері публічного страхування, який полягає в тому, що в законі встановлюється розмір страхових сум, які підлягають виплаті при настанні страхового випадку (зокрема диференціація розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати (доходу));

5) принцип цільового використання коштів страховиками у сфері публічного страхування.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити **висновок**, що публічному страхуванню як ланці фінансової системи притаманні майже всі загальногалузеві принципи фінансового права (принципи законності, гласності, пріоритетності публічних інтересів над приватними, соціальної спрямованості, плановості). Проте для нього властиві і спеціальні принципи: виникнення в силу закону, обов'язковість, універсальність (автоматичність, безстроковість) та нормованість.

Вищевикладене дозволяє говорити про необхідність чіткого закріплення функцій та принципів страхування в нормативних актах, що дозволить кожному учаснику страхових правовідносин визначити для себе загальні підстави, на яких буде ґрунтуватися страхування. Вітчизняне законодавство в галузі страхування потребує подальшого вдосконалення, оскільки тільки за допомогою чітко сформульованих

понять, можна досягти надійного правового захисту. Отже, законодавцям, науковцям та практичним працівникам слід переглянути принципи, ознаки та функції страхування. Реа-

лізація такого підходу, з нашої точки зору, надасть можливість не лише упорядкувати страхове законодавство, а й підвищити рівень страхового обслуговування в Україні.

Список використаної літератури

1. Финансовое право : учебник / Гулевич М. А. и др. – М. : МГУ, 1940. – 176 с.
2. Кінашук Л. Організаційно-правові особливості функцій та принципів страхування / Лариса Кінашук // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 10. – С. 48–50.
3. Пацурія Н. Б. Концептуальні засади страхування: функції та принципи (правовий аналіз) / Н. Б. Пацурія // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 12 (62). – С. 89–98.
4. Про страхування : закон України від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
5. Жабинець О. Й. Страхування : навч. посіб. / О. Й. Жабинець, І. В. Цюпко, Л. М. Томаневич. – Л. : ЛьвДУВС, 2010. – 260 с.
6. Димніч О. В. Сутність соціального страхування та його місце в забезпеченні соціального захисту громадян / О. В. Димніч // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2003. – № 3 (22). – С. 57–60.
7. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : закон України від 14 січ. 1998 р. № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121
8. Павлов В. І. Реформування соціального страхування в Україні : монографія / В. І. Павлов, М. Г. Олієвська. – Рівне : НУВГП, 2009. – 185 с.
9. Солдатенков О. Теоретичні засади соціального та медичного страхування / Оксана Солдатенко // Підприємство, господарство і право. – 2010. – № 3. – С. 108–111.
10. Конституція України. – К. : Преса України, 1996. – 48 с.
11. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / Владимир Константинович Райхер. – М. : Ин-т права АН СССР, 1947. – 282 с.

Надійшла до редколегії 13.03.2012

КАШКАРЬОВА О. В. ПРИНЦИПЫ ПУБЛИЧНОГО СТРАХОВАНИЯ

Исследованы принципы публичного страхования как звена финансовой системы и доказано наличие почти всех общеотраслевых принципов финансового права (законность, гласность, приоритетность публичных интересов над частными, социальная направленность, плановость), а также специальных принципов (обязательность, универсальность (независимость, автоматичность, бессрочность), целеустремленность, нормированность).

KASHKARIOVA O. PRINCIPLES OF PUBLIC INSURANCE

The principles of public insurance as a section of the financial system are studied and have the presence of almost all the branch-wide principles of financial law (the rule of law, transparency, prioritization of public interests over private ones, social orientation, planning) as well as specific guidelines (mandatory, universality (independence, automaticity, indefinite), determination, normalization).

УДК 346.11

Ю. О. КРИЦАК,

асистент кафедри організації праці і виробництва

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ЗДІЙСНЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ЛІТЕРАТУРНИЙ ТВІР

Визначено особливості здійснення авторського права на літературний твір. Наведено додаткову аргументацію окремих складових елементів змісту та здійснення авторського права на літературний твір.

Проблема здійснення цивільних прав є і довго залишатиметься однією з центральних у юриспруденції. Особливого сенсу вона набуває

у наш час, коли забезпечення здійснення прав фізичних осіб визначено у ст. 3 Конституції України як одне з пріоритетних завдань держави.